

Overwegingen bij de inrichting van burgerparticipatie: een soort checklist

12 januari 2018

“Weinig aantrekkelijk is een samenleving waarin steeds meer mensen zich terugtrekken in een eigen kamer, zonder besef van het huis dat we samen delen” (de Majesteit, dec 2017)¹. Dat doet afbreuk aan de kwaliteit van onze democratische samenleving en rechtstaat. Het gebeurt. Hoe komt dat? Zouden mensen echt ongeïnteresseerd zijn als het er op aankomt (Kierkegaard) of hebben we ons allemaal (te)veel terug getrokken in kleine kring (‘Cocooning’, Faith Popcorn, 1981) en/of hebben we het te druk om nog tijd te (willen) hebben voor andere zaken dan die direct voor ons van belang zijn, of beide? Terwijl het vrijwilligerswerk toch nog steeds veel mensen aantrekt, van alle leeftijden: minstens 50% eens per jaar (CBS, dec 2017)². Zo ‘cocooned’ zijn we dan ook weer niet.

De terugtrekkende beweging van burgers in een kleine cirkel is ook merkbaar in de politiek. De afstand tot de burgers neemt toe. Dat is een risico voor de geloofwaardigheid van de democratische rechtstaat. Het is voelbaar bij de lokale politiek bestuurlijke idee-ontwikkeling en besluitvorming. Er is een hoge inzet om de burgerparticipatie³ te bevorderen. Het past bij de veranderende stijl van de overheid, proactief inclusief.

‘Een kenmerkend verschil met de traditionele manier van werken is dat de luisterende overheid luistert gedurende het proces. Men maakt dus niet een plan en luistert dan naar de mening van belanghebbenden, maar definieert eerst het gezamenlijke probleem en maakt vervolgens een plan, samen met de belanghebbenden en op basis van data uit diverse bronnen. Of leunt zelfs achterover en laat belanghebbenden het plan maken. De overheid wordt vaker deelnemer en is niet altijd meer leidend’

UIT: ‘Overheid moet luisteren naar hartslag samenleving’; 2016 04; <https://platformoverheid.nl/artikel/luisterendeoverheid>;

Movisie onderscheidt drie vormen van burgerparticipatie⁴:

1. Meedenken en meebeslissen: inwoners hebben een stem in de aanpak en uitvoering.
2. Participatie in de uitvoering: inwoners hebben een belangrijke rol en stem in de daadwerkelijke uitvoering van activiteiten of dienstverlening.
3. Burgerinitiatieven: inwoners zijn zelf aan zet. Zij bedenken initiatieven en voeren uit.

Scope artikel:

In dit artikel wordt ingegaan op de eerste vorm van burgerparticipatie, ‘meedenken en meebeslissen’. De aanpak ervan is afhankelijk van het doel, de te bereiken inwoners (doelgroep), het vraagstuk en van de mogelijkheden van de betrokkenen als geïllustreerd door de beslisboom van de gemeente Amsterdam⁵. Er zijn meerdere typen. Een *éénduidige burgerparticipatie* kent een vraag met concrete antwoorden waaruit gekozen wordt, bv een enquête. Een *meerdere burgerparticipatie* kent een open vraag die gaandeweg wordt ingevuld langs alternatieven en een keuze, bv bij beleidsontwikkeling.

In dit artikel wordt o.a. aangegeven dat een hybride invulling van de te gebruiken communicatiekanalen bij burgerparticipatie, fysiek (menselijk contact, post) en virtueel (online, sociale media), de beste resultaten biedt. Burgerparticipatie varieert, van een enquête⁶ (Amstelveen)¹¹¹ en het verzamelen van ideeën⁷ (Rhenen, Hoogeveen, Gageldonk) tot het gebruik van een online discussieplatform⁸ en een centraal platform voor burgerparticipatie. De VNG heeft een databank met voorbeelden⁹. Recent opende

¹ ‘Kersttoespraak van Zijne Majesteit de Koning’, 25 december 2017;

<https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2017/12/25/kersttoespraak-van-zijne-majesteit-de-koning-25-december-2017>

² https://www.cbf.nl/nieuwsbericht/helpt-nederlanders-doet-wel-eens-vrijwilligerswerk?gclid=EA1aIQobChMI07rV-rml2AIVFjwbCh0CqgehEAAAYASAAAEgJxdPD_BwE

³ Ook wordt gebruik gemaakt van de term ‘overheidsparticipatie’ in plaats van ‘burgerparticipatie’. Daarmee wil men uitdrukken dat de overheid participeert in de maatschappij van burgers en niet andersom. O.a. ‘Loslaten in vertrouwen Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving’; Rob; december 2012, blz 71

⁴ ‘Samen innoveren’; 2017 10; Movisie, blz 22

⁵ https://www.publicspaceinfo.nl/media/uploads/files/AMSTERDAM_2012_0018.pdf en

https://www.publicspaceinfo.nl/media/uploads/files/AMSTERDAM_2013_0017.pdf

⁶ Gemeenteraad buiten spel bij fietsbrug’; 2017 11 10; Johan Bos; <http://amstelveen.blog.nl/politiek/2017/11/10/fietsbrug-a9-al-10-000-stemmers>.

⁷ <https://www.ikbuurtmee.nl/home/> (Rhenen) en <http://tippanelhoogeveen.nl/> en <https://www.youtube.com/watch?v=P7CfGgrjAgg>

(Gageldonk)

⁸ www.kialo.com

⁹ <https://praktijkvoorbeelden.vng.nl/databank/burgerparticipatie.aspx>

Amsterdam 'open stad'¹⁰, waarin instrumenten en aanpak voor burgerparticipatie getoond vanuit divers perspectief. Men helpt ook actief bij het realiseren van passende instrumenten voor burgerparticipatie bij een vraagstuk of project. Het illustreert het zoeken naar een effectieve inclusieve aanpak. Het illustreert ook dat er niet zoiets is als één generieke aanpak met tools voor een succesvolle burgerparticipatie. Deze bijdrage biedt daarom niet een 'one-size-fits-all' model. Dit artikel biedt **een aantal overwegingen bij de inrichting van het proces van burgerparticipatie, een soort checklist**. Ter afsluiting volgt een aantal conclusies, te weten:

1. Burgerparticipatie is 'veeleisend' maatwerk.
2. Burgerparticipatie hoeft niet persé groot aangepakt te worden.
3. Burgerparticipatie moet ingebed in de werkwijze van gemeenten om het grootst mogelijk democratisch effect te bereiken.
4. De centrale vraag is wat u, de politiek en de burger, er voor over heeft om een zo democratisch mogelijke omgeving in uw gemeente te (helpen) realiseren met een evenwichtige representatieve inbreng voor oordeelsvorming en besluitvorming bij lokale vraagstukken.

Dat alles wordt toegelicht in het volgende, te beginnen met de voorwaarden voor de inrichting.

Voorwaarden burgerparticipatie

De belangrijkste voorwaarden voor de inrichting van vormen van burgerparticipatie zijn:

- A. *Inzet van de fysieke en de virtuele wereld.*
- B. *Duidelijke rol en verantwoordelijkheid van betrokkenen en duidelijke spelregels.*
- C. *Zichtbare betrokkenheid van de politiek bij de burgerparticipatie.*
- D. *Representatieve (sub)set burgers bij de burgerparticipatie.*
- E. *Een goede procesregisseur met een online participatie-adviesgroep als toezichthouder op de spelregels.*
- F. *Gebruik verschillende media, oa. online tools, voor het informeren van burgers over onderwerp, vraag en deelname en voor het aantrekken van bijdragen.*
- G. *Waarborg de authenticiteit en de validiteit van de bijdrage en de onafhankelijkheid in en de transparantie van de verwerking van bijdragen.*
- H. *Maak het effect zichtbaar van de bijdragen op de idee ontwikkeling, het uiteindelijke voorstel en/of besluit.*

In haar onderzoek onderscheidt Rathenau¹¹ vijf voorwaarden. Ten opzichte van de hiervoor genoemde, concretiseert zij de voorwaarden: (1) *verbind het proces aan een concrete agenda of besluit*; (2) *doe meer dan handtekeningen verzamelen*; (3) *herhaal en verbeter*. Beide laatste komen terug in de inhoud en strekking van dit artikel. De eerste ligt in het verlengde van voorwaarde B, G en H. Er valt immers geen effect zichtbaar te maken als niet duidelijk is over welke concrete agenda of besluit het gaat.

Ad A <> Inzet van de fysieke en de virtuele wereld

De fysieke en de virtuele wereld hebben beide voor- en nadelen. Het is nuttig om die te combineren in een aanpak bij vraagstukken waar het de bedoeling is om samen tot een idee, alternatieve ideeën of een besluit te komen. Met een combinatie van de fysieke wereld, elkaar ontmoeten, met de virtuele wereld, sociale media, kan je zoveel mogelijk mensen betrekken op een manier die hen past. De combinatie biedt comfort en gemak aan burgers om inbreng te leveren door actief mee te doen en/of inbreng te leveren en de uitwisseling te blijven volgen 'uit de leunstoel thuis' of tijdens de pauze op het werk. Het biedt ook een betere kwaliteit. Immers:

- ◇ discussies in grote groepen worden regelmatig overheerst door enkelen. Tenzij je er veel tijd voor uittrekt zodat er gestapeld kan worden: in kleine groepen starten, gaandeweg naar grotere tot er in de hele groep enkele ideeën plenair besproken worden. Wees overigens speels in de opzet¹². Stemmen bij een discussie? Gebruik stemtools zoals Socrative, Mentimeter of GoSoapBox.

¹⁰ www.Amsterdam.nl/openstad

¹¹ Gelezen nadat dit artikel al geschreven was: Korthagen, I. en I. van Keulen, *Online meebeslissen - Lessen uit onderzoek naar digitale burgerparticipatie voor het Europees Parlement*. Den Haag, Rathenau Instituut, 2017.

¹² Zie bv <http://www.werkvormen.info/home> en http://www.snro-instituut.nl/userfiles/activerende-werkvormen_UMCUtrecht.pdf.

- ◇ niet veel mensen zijn bereid om regelmatig pro deo overdag (werk) of 's avonds en het weekeinde (privé leven) ideeën te ontwikkelen voor het gemeenschappelijk belang.
- ◇ online discussies kunnen gevoerd worden uit 'de leunstoel' of tijdens een pauze, rijdend in de trein of bus. Het heeft ook beperkingen omdat communicatie meer is dan tekst.
- ◇ de dynamiek in een bijeenkomst is niet te vergelijken met de dynamiek in virtuele groep, een chat. Dat laatste is vergelijkbaar met een landschapsfoto. Die vangt zelden alles wat je ziet. In een groep hou je overzicht op een diverse inbreng. Je bent er bij, vangt het op. Ook als het wat door elkaar heen gaat en er soms terug wordt gegrepen op inbreng van enkele minuten geleden. Dat is veel moeilijker in een online groep, zeker als je daar een tijdje uit bent geweest. Hét voorbeeld is de WhatsApp. Dat geeft berichten achter elkaar, waarvan sommige reageren op een bericht dat al weer tien berichten terug staat. Het is weinig overzichtelijk.

De combinatie fysiek<>virtueel is, kortom, van belang in alle gevallen van burgerparticipatie, van een éénduidige, want overzichtelijke vraag met een kleine doelgroep tot een meerduidige, want een open vraag met veel aspecten en een breed bereik (grote doelgroep). Twee voorbeelden.

In de gemeente Amstelveen is de burgers via een online enquête hun mening gevraagd over de te realiseren fietsbrug bij de A9. Men kreeg vier mogelijkheden voorgelegd, waaruit men kon kiezen (meebeslissen): *"De uitslag van de stemming is bindend, zei Raat (wethouder) en de gemeenteraad speelt daar geen rol meer in <....>. Hij vertelde dat in het belevingscentrum Inzicht aan het Stadsplein veel meer mensen komen dan voorheen, omdat zij hun mening kunnen geven over iets"* <<2017 11 10, Amstelveen.blog¹³>>. Meer dan 12000 bewoners hebben gestemd, 77% op het gekozen alternatief. Bewoners zijn uitgenodigd met een unieke code, waardoor gewaarborgd was dat de bewoners kiezen. Stemmen kon fysiek (post) en virtueel (online media).

Stemronde fietsbrug A9. Inwoners van Amstelveen konden de eerste helft van november 2017 kiezen uit vier schetsontwerpen voor de fietsbrug die over het verkeersplein ter hoogte van de Keizer Karelweg ter hoogte van de westelijke toe- en afrit A9 komt te liggen. Stemmen kon via www.fietsbrugamstelveen.nl, of door de coupon uit het Amstelveens Nieuwsblad op te sturen, of door langs te komen bij Belevingscentrum Amstelveen InZicht. Een team van deskundigen beoordeelde voorafgaand aan de stemronde de ingediende ontwerpen. Zij keken naar criteria als veiligheid, techniek, kosten en functionaliteit
UIT: 'Brug B' is de winnaar als favoriete fietsbrugontwerp in Amstelveen; gemeente Amstelveen; 2017

In dit voorbeeld is een ontmoeting niet persé nodig, hooguit om informatie te verschaffen over de alternatieven en eventuele vragen te beantwoorden. In dit geval konden bewoners naar het belevingscentrum rond de A9 en de Amstelveenlijn op het Stadsplein om hun vragen te stellen

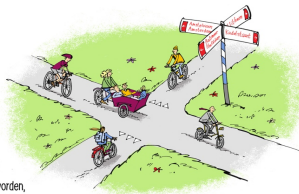
In de gemeente Aalsmeer zijn er diverse ontmoetingen georganiseerd met burgers om te spreken over de nabije toekomst ('Aalsmeer Inzicht'). Aalsmeer Inzicht maakt veel gebruik van social media, bijvoorbeeld door voorafgaand aan de bijeenkomsten stellingen te posten op FB om zo input op te halen. De ontmoetingen zijn vooraf online gepubliceerd via diverse kanalen met een centraal een overzichtelijke website (<http://www.aalsmeerinzicht.nl/>), waarin alle informatie rond deze burgerparticipatie. Er is vooral beeldtaal gebruikt voor de communicatie over het onderwerp, o.a. filmpjes met een inleiding door politici en deskundigen en straatinterviews met burgers rond het onderwerp. Als je een keer op een bijeenkomst bent geweest, wordt je via mail op de hoogte gehouden van de resultaten door een één-pagina infographic (zie figuur van één van de ontmoetingen, vorige blz) en een leesbaar verslag, en van volgende ontmoetingen. Het resultaat wordt gebruikt voor de ontwikkeling van een visie op de verdere ontwikkeling van Aalsmeer. Het is een raadpleging.

Beide voorbeelden zijn overzichtelijke trajecten. Het eerste is éénduidige burgerparticipatie, leidend tot een bindend resultaat; het tweede is meerduidige burgerparticipatie waarbij online tools ingezet zijn voor de éénrichtingscommunicatie over en als 'magazine' van bijeenkomsten en resultaten. Beide vereisen een gedegen voorbereiding, een goede uitvoering en voldoende deelname van burgers om 'credible' te zijn.

¹³ 'Gemeenteraad buiten spel bij fietsbrug'; 2017 11 10; Johan Bos; <http://amstelveen.blog.nl/politiek/2017/11/10/fietsbrug-a9-al-10-000-stemmers>. Zie ook: Rijkswaterstaat: <https://zoekerscentrum.rijkswaterstaat.nl/SchipholAmsterdamAlmere/news/amstelveeners-kiezen-vier-ontwerpen-fietsbrug-a9/#.Wk17MVSdWb8>

BEREIKBAARHEID
De fietsverbindingen kunnen verbeterd worden, door beter onderhoud en snelle verbindingen.

WONINGBOUW
De bouw van nieuwe woningen moet zich vooral richten op kleine woningen en appartementen voor jongeren en ouderen. Er is nu weinig aanbod voor deze groepen.

ARBEIDSMARKT
De opleidingen in de regio sluiten beter aan op de arbeidsmarkt door scholen of instituten naar Aalsmeer te halen. Dit kan in samenwerking met de gemeente en het bedrijfsleven.

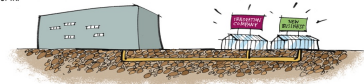

DYNAMISCHE ECONOMIE
Een ondergronds netwerk van de veiling naar Schiphol zou de positie van Aalsmeer verder versterken.

LEEFBAARHEID
Aalsmeer wordt gezien als de bloemenstad, maar er is weinig groen. Daarom willen Aalsmeeders dat meer openbaar groen komt, waar kinderen kunnen spelen en mensen met hun hond kunnen wandelen.

IDENTITEIT
Kenmerk van de Aalsmeerse identiteit is een grote onderlinge betrokkenheid en het voor elkaar willen zorgen. Het gevoel van "samen" en "ons kent ons" speelt daar een belangrijke rol in.

DYNAMISCHE ECONOMIE
Digitale infrastructuur is noodzakelijk om mee te komen in een dynamische economie, bijvoorbeeld door glasvezel aan te leggen.

LEEFBAARHEID
Een nieuwe fietsroute van de Haarlemmermeer naar de wateroren aanleggen, zodat mensen ook zonder bootje van de Westeinder kunnen genieten.

WONINGBOUW
Kansen voor toekomstige woningen zien Aalsmeeders in duurzaam en groen bouwen, bijvoorbeeld groene daken.

BEREIKBAARHEID
Er kan veel verbeterd worden in de aansluiting van Aalsmeer en Kudelstaart op het openbaar vervoer in de regio. Er is vraag naar meer en frequentere verbindingen en meer bushaltes.

Ad B<>Duidelijke rollen en verantwoordelijkheid van betrokkenen en duidelijke spelregels

Er zijn diverse dilemma's bij de invulling van de rol en verantwoordelijkheid van de gemeente bij processen burgerparticipatie (zie kader). Burgers organiseren het bovendien steeds vaker zelf. Hoe kan de dat alles het beste faciliteren?

Voor de lokale overheid is het soms lastig te bepalen in welke mate en op welke wijze zij initiatieven van inwoners kunnen sturen en ondersteunen zonder de intrinsieke motivatie van inwoners te verstoren. Initiatieven van inwoners kunnen kwetsbaar zijn maar hoe dan te handelen? Het (project)leiderschap van zulke initiatieven kan problematisch zijn: projectleiders trekken te hard of te zacht, nemen te veel of te weinig verantwoordelijkheid. Er kunnen spanningen zijn tussen professionals en inwoners: professionals die te snel het voortouw nemen of juist te snel te veel loslaten, inwoners die zich overruled voelen of steun missen en zich voelen bungelen. Moet de overheid dan ingrijpen, ondersteunen, adviseren of toch vooral niets doen?
UIT: Samen innoveren Eindverslag evaluatieonderzoek Programma Kwaliteit van de Samenleving, Movisie, 2017, blz 21

Bij de start van een proces burgerparticipatie moeten doel en spelregels burgerparticipatie duidelijk zijn voor de inbreng en de uitwisseling. Ook moet duidelijk zijn wat de rollen en verantwoordelijkheden zijn van bewoners en gemeente. De invulling ervan kan samen met een kleine groep burgers gedaan worden (zie stap 'doel en aanpak burgerparticipatie', blz 8). De participatieladder van de VNG (rollen) en die van anderen, waaronder die van het Citizenlab (instrumenten) kan daarbij helpen. Zie de tabel. De participatietrap van de WRR (2012) past ook in dit plaatje.

VNG ¹⁴	Citizenlab ¹⁵	Rol burgers (VNG)	Rol gemeente (VNG)	Mogelijke instrumenten
---	informereren	---	----	pers, nieuwsbrief, posters, websites, sociale media (Facebook, Instagram, YouTube, twitter ...)
Raadplegen (meedenken)	consulteren	geeft zijn mening rond een beleidsonderwerp.	vraagt de mening van burgers weten en neemt dit mee in de besluitvorming.	Enquêtes (websites, Facebook, Instagram, post), offline buurt bijeenkomsten, focusgroepen
Adviseren (meedenken)	betrekken	genereert ideeën en oplossingen binnen een beleidsthema.	neemt het advies serieus in overweging.	Adviesraden en workshops, evt met enquêtes. 'Informereren' of een online discussie-platform (bv www.kialo.com)
Co productie (meedenken)	samenwerken	werkt intensief met de gemeente mee aan plannen of beleid.	ziet de burger als partner in de planvorming. Het resultaat weegt zwaar in besluitvorming	adviesraden burgers; online participatieplatform. Gebruik media 'Informereren' en 'Consulteren'
meebeslissen	versterken	is mede verantwoordelijk voor beslissingen.	laat (deel)beslissingen over aan de burger.	Burgerjury, referendum, gedelegeerde beslissingen (bewegingsruimte). Gebruik online participatieplatform en media 'Informereren', 'Consulteren'
zelf organiseren	---	organiseert en voert zelf projecten uit.	ondersteunt en faciliteert.	--

Er kan gebruikt gemaakt worden van een 'standaard' online participatieplatform als basis voor de burgerparticipatie trajecten. Ook dan vraagt elk vraagstuk een eigen voorbereiding en is de inzet van media als afhankelijk van doel (trede), scope doelgroep en onderwerp, de vraag. Het voordeel van een goed online participatieplatform is gewenning en een centrale, bekende, plek voor burgers met informatie over nieuwe, nog lopende en uitgevoerde participatietrajecten. In alle gevallen moeten de rollen duidelijk zijn. Ook moet er goed worden geluisterd naar elkaar, terwijl ook de politiek participeert.

Ad C > Zichtbare betrokkenheid van de politiek bij de burgerparticipatie

Recent onderzoek¹⁶ suggereert dat er veel effect wordt bereikt via burgerfora, waar ideeën ontwikkeld worden rond vraagstukken of wensen, mits politici aanwezig zijn, 'low profile'. Het gaat immers om de inbreng van burgers. Politici hebben daardoor actieve kennis van het wat en waarom van de ideeën of voorstellen die uiteindelijk voorgelegd worden. Niet zo verrassend is ook één van de bevindingen dat voorstellen die veel geld kosten een kleinere kans hebben gerealiseerd te worden dan de goedkope edities. Tenzij het kostbare voorstel ook financieel gesteund wordt door – al dan niet lokale – ondernemers. Dat vergroot de kans van realisatie. Een mooi voorbeeld van 'samen doen = samen meer'.

Net zo belangrijk is dat de bij de participatie betrokken groep burgers een samenstelling heeft die representatief is voor de bij het vraagstuk betrokken groep. Dan heeft de burgerparticipatie een kans om een goede reflectie te zijn van 'wat er leeft in de samenleving'. Maar ja, hoe krijgen we een goede, want representatieve en a-selecte subset van burgers actief betrokken? En, hoe houden we die betrokkenheid?

Ad D > Representatieve subset van actieve burgers bij de burgerparticipatie

Om burgers actief te krijgen en te houden kunnen de volgende maatregelen behulpzaam zijn:

- A. *Neem de inbreng serieus.* Laat bij elke burgerparticipatie zien wat je er mee doet en waarom (niet) en publiceer dat. Geef 'de bloemen' aan actieve burgers en ondernemers waar dat kan.

Inpraak- en participatietrajecten kunnen worden verbeterd door oog te hebben voor degenen die niet hun stem laten horen en door een structuur en cultuur te ontwerpen die de responsiviteit van de politiek-ambtelijke organisatie verbeteren door aandacht te besteden aan het terugkoppelen van resultaten en waardering te uiten voor de inbreng van burgers.

¹⁴ 'Naar Buiten. Een spoorboekje burgerparticipatie voor raad en college', blz 19; 2010; VNG;

https://vng.nl/files/vng/vng/Documenten/Extranet/Burgerzaken/bestanden_burgerparticipatie/Naar_buiten.pdf

¹⁵ 'De participatieladder in het digitale tijdperk'; 2016 06; Citizenlab; <https://www.citizenlab.co/blog/burgerparticipatie-nl/participatieladder-digitale-tijdperk/?lang=nl>

¹⁶ 'Cherry-picking participation: Explaining the fate of proposals from participatory processes'; Joan Font, Graham Smith, Carol Galais, Pau Alarcon; 2017 10; <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.12248/abstract>. Samengevat in: 'Luisteren politici naar burgerparticipatie?'; 2017 12; Kristof Jacobs

EN: 'Samen innoveren Eindverslag evaluatieonderzoek Programma Kwaliteit van de Samenleving'; 2017 10; Movisie; [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Samen-innoveren-eindverslag%20\[MOV-13421203-1.0\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Samen-innoveren-eindverslag%20[MOV-13421203-1.0].pdf)

UIT: Burgerparticipatie en vertrouwen; Jan Schaik; Openbaar Bestuur; 2011

- B. *Waarborg de kwaliteit van de discussie* (procesregisseur en participatie-adviesgroep) en gebruik inbreng (duidelijke afspraken vooraf). Maximeer de lengte van de inbreng en biedt hulp aan in de vorm van voorbeelden van effectieve inbreng, want voor anderen leesbaar en begrijpelijk.
- C. *Communiceer regelmatig over de gang van zaken* via diverse kanalen. Laat bijvoorbeeld een inbrenger aan het woord in een 'testimonial' over het meedoen: waarom doet hij dat, hoeveel tijd kost het en wat levert het op. Doe korte straatinterviews met burgers en ondernemers. En publiceer dat op YouTube, Facebook, Instagram, diverse website(s) e.d.
- D. *Zorg voor gedeeld eigenaarschap van de burgerparticipatie.*
- Zorg voorafgaand aan de start van burgerparticipatie voor een tijdelijk platform van actieve burgers uit de doelgroep, van voor het vraagstuk relevante verenigingen (ondernemer, sport) en andere relevante partijen (vrijwilligersverenigingen) waarmee doel en aanpak van de burgerparticipatie wordt afgestemd. Dat bevordert actieve deelname aan het proces en een inzet in het menselijk netwerk.
 - Overweeg om de burgerparticipatie samen met andere organisaties te doen, bijvoorbeeld een zorginstelling en/of sportvereniging als het gaat om zorg, jeugd en ouderen; een vrijwilligersvereniging e.d. Dat kan goed bij éénduidige burgerparticipatie. §5

Realiseer draagvlak en gedeeld eigenaarschap Om draagvlak en gevoel van eigenaarschap tot stand te brengen, is het zaak inwoners tijdig te betrekken en mee te nemen in het proces. Inwoners moeten zeggenschap hebben in doelen en in het plan van aanpak. Alleen dan zullen zij zich (mede)eigenaar gaan voelen van een traject en enthousiast worden. Gedeeld eigenaarschap beïnvloedt de persoonlijke betrokkenheid en het gevoel van verantwoordelijkheid. Geef de betrokkenheid van inwoners zo vorm dat de verantwoordelijkheid niet alleen bij de projectleider of enkele professionals ligt of alleen maar bij de inwoners, maar dat er sprake is van gedeeld eigenaarschap bij alle deelnemers.

UIT: Samen innoveren Eindverslag evaluatieonderzoek Programma Kwaliteit van de Samenleving; Movisie; 2017

- E. *Voer nu en dan een kleine steekproef uit*, bij voorkeur telefonisch, onder inbrengers over het gemak om inbreng te leveren, de mate waarin zij die inbreng serieus genomen voelt te zijn en hun verwachtingen en adviezen. Dat vergroot hun betrokkenheid en het gevoel serieus genomen te worden. Het is ook een behoorlijke inspanning. Dit is van belang voor de meer complexe en langdurige meerduidige burgerparticipatie, bijvoorbeeld de online burgerplatforms.

Ad E<>Procesregisseur en toezichthoudend participatie-adviesgroep

De mensen die nu veelal betrokken zijn, de 'usual suspects', zijn meestal een selectieve want niet-representatieve subset van de bewoners. Dit is een waardevolle groep. Niet alleen omdat men bereid is mee te doen, maar ook omdat het een basis is voor een representatieve subset van actieve bewoners. Ieder van hen kan bijvoorbeeld gevraagd worden om enkele mensen in hun omgeving te vragen mee te doen met een specifieke burgerparticipatie. Bij een persoonlijke uitnodiging is de kans veel groter dat iemand een keer meedoet en ervaart dat er wat met haar of zijn inbreng gebeurt, dan via mailings e.d.

Ook is er vaak een kleine subgroep van 'ultra-actieve meedoeners', met name in de sociale media, die hoogfrequent betrekkelijk eenzijdige boodschappen afgeven, meestal weinig onderbouwd. Deze groep is zelden gevoelig voor argumenten¹⁷. Het is een groep die de discussie snel overheerst en andere zienswijzen of inbreng belemmert en meer doordachte participatie afschrikt. Het effect van deze, vaak kleine, groep is een reden waarom discussiegroepen en onlineplatforms niet goed werken zonder een bewaking op de kwaliteit van de discussie, het proces.

Een goede procesregisseur met slagkracht op het proces is noodzakelijk voor een proces met een wederzijds respectvolle, evenwichtige inhoudelijke uitwisseling van ideeën en argumenten tussen burgers met een verantwoorde inbreng als resultaat. De procesregisseur (ook: 'facilitator' genoemd) moet onafhankelijk zijn zodat er geen invloed wordt uitgeoefend op de inhoud van de uitwisseling. Hij moet in

¹⁷ Bijv: 'de querulant en de journalist'; 2006 06; Henk Blanken; <http://www.denieuwewerporter.nl/2006/01/de-querulant-en-de-journalist/>

kunnen grijpen als een inbrenger gaat overheersen en/of onfatsoenlijke taal gebruikt. Eerst een gesprek met zo nodig een helpende hand om effectief mee te kunnen doen, dan een waarschuwing (gele kaart) en, tenslotte, uitsluiting (rode kaart). Dat laatste kan leiden tot de beschuldiging dat bepaalde meningen uitgesloten worden.

Om de onafhankelijkheid te onderstrepen is de inzet van een toezichthouder nuttig. Bijvoorbeeld in de vorm van een online participatie-adviesgroep. De procesregisseur toetst daar of een waarschuwing (gele kaart) of uitsluiting (rode kaart) passend is. De bemensing bestaat uit burgers en politici en, bij voorkeur, ook een criticaster, hoe lastig ook. Dat geeft een legitimatie dat ook die meningen gehoord worden. Anderzijds, ook dan zullen er mensen en partijen zijn die bij een voor hen onwelgevallige uitkomst zullen beweren dat het proces van burgerparticipatie doorgestoken kaart was. Je kan niet alles voorkomen of uitsluiten. Dat hoeft ook niet. Het doel is een participatieproces waar een representatieve groep van burgers op comfortabele en gemakkelijke wijze een inbreng kan leveren aan lokale idee-ontwikkeling en besluitvorming die hout snijdt en effect heeft op wat er uiteindelijk gebeurt in de gemeente.

De procesregisseur en de online participatie-adviesgroep zijn instrumenten. De democratische kwaliteit van de burgerparticipatie staat of valt met een representatieve a-selecte subset van burgers die meedoet. Iedereen heeft het druk, beweegt zich in relatief kleine kring. Hoe die te bereiken en te activeren?

Ad F <> Gebruik verschillende media

Bij burgerparticipatie is het gebruik van sociale media onmisbaar om voldoende mensen te bereiken, op zijn minst om hen te informeren dat er een raadpleging of advisering of coproductie etc is waar zij aan mee kunnen doen als zij dat willen. En, het te informeren over het onderwerp zelf zodat ze geïnformeerd mee kunnen doen.

Je moet de media gebruiken op hun sterke punten en op de doelgroep. Bijvoorbeeld: Facebook en Instagram voor het informeren en activeren op deelname van resp '(jonge) ouderen' en 'jongeren', niet voor de feitelijke discussie. De voorafgaande voorbeelden uit Aalsmeer en Amstelveen en het overzicht in de tabel illustreert dat alle media ingezet kunnen worden als afhankelijk van doel van burgerparticipatie.

De verwachting over de impact van sociale media op de kwaliteit van de democratie was groot. Burgers zouden daardoor dichterbij het politieke proces komen, meer directe invloed kunnen hebben e.d. Inmiddels mag duidelijk zijn dat het effect van sociale media niet alleen maar positief is. Ook de Majesteit maakt daar gewag van: *"Twitter maakt het debat soms bitter. Steeds meer mensen houden hun digitale deur het liefst dicht en nemen alleen nog kennis van ideeën die hun groepsgevoel en mening bevestigen"* en: *"Onze communicatie via internet geeft fantastische mogelijkheden, maar biedt niet automatisch een open venster op de wereld. Het is vaak lastig feiten en verzinsels van elkaar te onderscheiden"*¹⁸.

De 'nieuwe, data gedreven wereld' heeft niet alleen maar positieve effecten. Meer en meer wordt duidelijk dat ons leven indringend en vaak onbewust beïnvloed wordt door onze voor- en afkeuren afgestemde boodschappen en suggesties¹⁹. Organisaties als Facebook en Google zijn daar het meest in het oog springend debet aan. Niet alleen doordat zij de grootste tracking-business ter wereld zijn, maar ook en vooral vanwege de niet direct zichtbare tunneling van berichten en selecties waardoor wij steeds vaker alleen zien wat al bij onze mening past in een cirkel die die mening ook heeft waardoor een zelfversterkend effect ontstaat: *"Een van de gevaren van internet is dat mensen totaal verschillende werkelijkheden kunnen hebben. Ze zien alleen informatie die hun eigen vooroordelen bevestigen"*, aldus Obama²⁰. Dat stimuleert standvastigheid, het eigen gelijk. Het stimuleert niet het onderzoek, de reflectie en de uitwisseling. Instagram en Snapchat, veelgebruikt door jongeren, en WhatsApp zijn media waar de berichten vluchtig zijn en snel onoverzichtelijk, ook als je in een specifieke groep zit. Burgerparticipatie,

¹⁸ 'Kersttoespraak' van Zijne Majesteit, 25 december 2017;

<https://www.koninklijkhuus.nl/documenten/toespraken/2017/12/25/kersttoespraak-van-zijne-majesteit-de-koning-25-december-2017>

¹⁹ 'De vrijheid van (dis)connectiviteit, meningsvorming en bewegen'; <https://platformoverheid.nl/artikel/vrijheid-disconnectiviteit-meningsvorming-en-bewegen>; 2017 06; Theo Veltman

²⁰ Trouw; 2017 12 28; <https://www.topics.nl/obama-ageert-in-gesprek-met-prins-harry-tegen-sociale-media-a9299797trouw/?context=mijn-nieuws/>

uitsluitend via deze media? Ik moet er niet aan denken. Tenzij het gaat om 'informereren' en een simpele 'raadpleging', een enquête bijvoorbeeld met een keuze uit duidelijke alternatieven.

Anderzijds moet je deze media ook niet uitsluiten. Je moet ze op hun sterke punt gebruiken. Om mensen te bereiken zijn immers meerdere communicatiekanalen nodig. Belangrijk is dat de bron van de berichten op die media onverdacht is. Dat is makkelijk gezegd, het is lastig te realiseren. Wie gelooft immers nog een twitter account van prinses Beatrix, @BeatrixPrinses? De onzinberichten sluiten haar directe betrokkenheid uit, maar toch..... De cognitieve dissonantie regeert, aldus Bas Heijne²¹, met notabene een ambassadeur van het rijkste land ter wereld als voorbeeld. Wie en wat kan je dan nog geloven? En kennelijk kan niet iedereen door de (mogelijke) fake-bronnen prikken, gegeven het succes van sommige politici, partijen en bladen.

"People demand freedom of speech as a compensation for the freedom of thought which they seldom use." Soren Kierkegaard

Kortom: (1) gebruik meerdere media, afgestemd op doel, doelgroep en onderwerp van burgerparticipatie;
(2) zorg voor een onverdachte bron van berichten van gemeente en burger.

Denk bijvoorbeeld aan:

- A. *Aankondiging (en herinnering) van de burgerparticipatie* via bijvoorbeeld Facebook en Instagram door enkele bekende personen, lokaal en/of nationaal, met voldoende volgers in het relevante geografisch gebied of de relevante doelgroep(en), gebruik makend van virtuele magazines op een website en YouTube waar het materiaal overzichtelijk wordt gepresenteerd. Ook een app is mogelijk. Al naar gelang de doelgroep die je wilt bereiken en het bereik dat nodig is.
- B. *Een journalistiek artikel en/of interview* – evt een aankondiging - in het lokale nieuws over het vraagstuk, fysiek en online, verspreid via divers sociale media (YouTube, Facebook, Instagram) en goed vindbaar. Waarin niet alleen de discussie geïntroduceerd wordt, maar ook vanuit welke bron de gemeente de berichten stuurt. En, natuurlijk, welke rol de burger en de gemeente hebben, zodat het de burger ook duidelijk is welke impact hij kan hebben op welke vraagstuk. Te zijner tijd een vervolg over de gang van zaken en het resultaat.
- C. *Gebruik van menselijke netwerken*. Vraag de 'usual suspects' met een realistische blik en verenigingen en ondernemers om tenminste tien mensen uit te nodigen mee te lezen en eventueel mee te doen EN hen te vragen om, als ze het de moeite waard vinden, vijf anderen in hun omgeving actief uit te nodigen EN.....
- D. *Gebruik de website van verenigingen en publieksinstellingen* om te informeren over de burgerparticipatie: wat, waarom en hoe mee te doen. En, periodiek over de stand.
- E. *Een op maat gemaakte virtuele faciliteit* voor online inbreng, zij het met goede vooraf duidelijk gemaakte afspraken en goede facilitators die:
 - bij gerede twijfel de identiteit van mensen kunnen checken.
 - mensen kunnen wijzen op de voorwaarden en, zo nodig, uitsluiten.
 - regelmatig checken of er voldoende representativiteit is in de inbrengers. Dan kunnen zij tijdig aangeven welke groepen missen of onder-aanwezig zijn zodat extra actie kan worden ondernomen om die groepen alsnog te bereiken.

De hiervoor beschreven mogelijkheden zijn niets zonder een proces waarmee richting wordt gegeven aan de kwaliteit van de inbreng en dat een waarborg biedt voor transparantie voor de burger en voor onafhankelijkheid in de verwerking van de inbreng naar een resultaat met invloed.

Ad G<>Waarborg de authenticiteit en validiteit van de inbreng

Een waarborg voor de authenticiteit en validiteit van de inbreng van de gemeente kan verworven worden door te zorgen voor namen en adressen voor de berichtgeving en de inbreng van de gemeente die

²¹ Column 'Leugenaars'; <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/23/leugenaars-a1586115>; 2017 12; Bas Heijne; NRC

gecommuniceerd zijn. Als een 'hack' zich voordoet die onzin berichten plaatst, dat meteen melden op die adressen en de inbreng langs die weg (evt voorlopig) staken. Een onafhankelijke procesregisseur en een goed functionerende, zichtbare toezichthouder (online participatie-adviesgroep) draagt ook bij aan die waarborg.

Een waarborg voor de authenticiteit en validiteit van de inbreng van burgers kan verworven worden door hen te vragen gebruik te maken van DigiD als zij inloggen om inbreng te leveren. Ofwel te zorgen dat de bewoners van de gemeente ieder een uitnodiging krijgen met een inlogcode. DigiD heeft de voorkeur omdat iedereen die heeft. Dat zal mensen afschrikken; het zal ook mensen aantrekken omdat dit het belang illustreert dat de gemeente hecht aan een goede gelegitimeerde inbreng van burgers. Dat moet aangevuld worden met een procesregisseur, die bij een dubieuze inbreng nagaat of degene die daar achter zit andere belangen heeft, daadwerkelijk in de gemeente woont e.d.

Ad H<> Waarborg de onafhankelijkheid en de zichtbaarheid van het effect van de inbreng

De beste waarborg voor onafhankelijkheid en zichtbaarheid van het effect van inbreng is een goed ingericht proces dat transparant is in alle opzichten. Gefaciliteerd door een onafhankelijke procesregisseur met een toezichthouder in de vorm van een online participatie-adviesgroep. Ook een transparant proces is een vereiste: welke stappen, met welke resultaat en door wie bestuurd, onder welke spelregels?

De volgende stappen kunnen in meer of mindere mate gebruikt worden.

1. *Doel en aanpak burgerparticipatie*: wat is het vraagstuk, welke participatie (raadplegend, adviserend, meebeslissend) en langs welke weg de participatie vorm te geven?
Aanbevolen wordt om in dit stadium samen te werken met vertegenwoordigers van voor het vraagstuk relevante verenigingen van burgers en ondernemers. Workshops tijdens een bijeenkomst van de verenigingen kunnen gebruikt worden voor een verkenning van de te stellen eisen aan doel en aanpak en voor een eerste verkenning van het vraagstuk. Het levert een grotere bekendheid van de burgerparticipatie bij bewoners, terwijl het deelname bevordert. Dat effect wordt versterkt met journalistieke publicaties op diverse (lokale) websites en in de lokale pers, als die dat wil.
2. *Introductie vraagstuk voor de burgerparticipatie en de weg waarlangs gewerkt gaat worden* met welke afspraken over rol, verantwoordelijkheid en inbreng. Gebruik beelden, infographics en humor. Durf zelfkritisch en zelfspottend te zijn. Werk samen met organisaties in de gemeente, tenzij...
3. *Vraagstuk helder krijgen*. Gedurende een vooraf afgesproken periode inventariseren: wat de vraag is en welke aspecten daar een rol bij spelen. Deze fase mag wat chaotisch zijn door een zeer diverse inbreng. Nu en dan samenvatten en die samenvatting een kapstok maar niet bindend laten zijn voor verdere inbreng. Dit kan online; het kan ook via een forum of beide. Deze stap lijkt vaak overbodig. Het is nodig, al is het alleen maar omdat iedereen in deze stap overal over mag spreken en alles kan zeggen, ook als het ideeën zijn die thans nog onhaalbaar zijn (bv 'alle vervuilende fabrieken verhuizen naar Mars').
Een alternatief is dat een onafhankelijk deskundig bureau via onderzoek het vraagstuk en de belangrijke aspecten verheldert en concretiseert als kapstok voor de analyse. Die daarna wordt voorgelegd aan bewoners. Dat versnelt het proces, het vermindert het democratisch gehalte.
4. *Analyse naar alternatieve mogelijkheden*: In één of meer ontmoetingen met burgers, waaronder deskundigen, online en/of fysiek. Het aantal en de aanpak is afhankelijk van het vraagstuk. Voor sommige vraagstukken, bijvoorbeeld het ontwerp van de openbare ruimte rond besluiten die al genomen zijn, kunnen mogelijkheden ontworpen worden door bureaus (architecten), die vervolgens via een enquête (volgende stap) voorgelegd worden aan bewoners.

Een voorbeeld voor een aanpak om te komen tot alternatieven bij een meer complex vraagstuk is de werkwijze van de burgertop 10000 (<https://g1000.nu/>), waar in stappen ideeën ontwikkeld en getrechterd worden naar concrete voorstellen, gebruik makend van de fysieke en virtuele wereld. "Onze droom is een samenleving waarin we samen bepalen wat we belangrijk vinden. Niet door één

keer in de vier jaar naar de stembus te gaan. Maar door regelmatig samen het gesprek aan te gaan, tot voorstellen te komen en samen een besluit te nemen. Zo nemen we samen verantwoordelijkheid voor ons land, onze stad, dorp of wijk”.

UIT: <https://g1000.nu>; 2017

5. *Voorleggen van concrete alternatieven* aan bewoners, zodanig uitgewerkt dat er een keuze mogelijk is via een enquête of anderszins. Het spreekt voor zich dat deze stap raadplegend kan zijn, waarna bespreking in de raad die de enquête resultaten meeneemt. Deze stap kan echter ook meebeslissend zijn, waarmee het College en de Raad vooraf akkoord gaan met de uitkomst van de enquête.
6. *Afsluitend communiceren over het proces, de deelname, de toppers, het resultaat.* Wat is er gebeurd met ‘mijn inbreng’? Wie hebben er mee gedaan? Waar kan ik terug vinden langs welke weg deze keuze is gemaakt? En dat soort vragen.
7. *Bloemen blijven geven.* Als zaken gerealiseerd zijn, vergeet dan niet specifiek te blijven refereren aan de burgerparticipatie die hiertoe heeft geleid. Dat bevordert participatie bij andere vraagstukken. De inbreng doet er immers toe.

Geen misverstand: het kan ook allemaal veel kleiner. In de gemeente Losser (Overijssel, ca 22500 inwoners) bijvoorbeeld vormden tien burgers een denktank ‘bezuinigingen’. Zij werkten een half jaar lang, een avond per week pro deo aan een adviesrapport. Vraag is of deze participatie voldoende representatief is. Of deze uit Zaanstad: *‘Een klankbordgroep van bewoners en winkeliers was betrokken bij het opstellen van randvoorwaarden voor de ontwerpen. Vervolgens hebben we een open ontwerpwedstrijd uitgeschreven. Er zijn 24 voorstellen ingediend. Een commissie van bewoners en ambtenaren heeft daaruit de vijf beste voorstellen gekozen. Die zijn in een referendum voorgelegd aan alle inwoners van Rooswijk.’* Aldus Piet Keijzer (wethouder)²². We spreken 2010. Aan het begin van 2018 kan er meer met de virtuele wereld. Je kan bijvoorbeeld een voorstel ontwikkelen met een groep mensen die door loting is samengesteld en het product via een enquête voorleggen aan alle inwoners. Het kan ook zonder digitale middelen. In IJsland bijvoorbeeld *“..hebben 25 burgers in vier maanden tijd een nieuwe Grondwet geschreven die vervolgens met 70% van de stemmen door de bevolking is goed gekeurd”*²³. Er is, kortom, veel te kiezen en er kan veel om inwoners een meer directe invloed te geven op de lokale oordeelsvorming en besluitvorming. Aan U om het te proberen, te leren, te proberen,

Concluderend

>>1>>Burgerparticipatie is ‘veeleisend’ maatwerk. Het moet transparant en integer. Het kost geld en inzet. Het vereist samenwerking, lef en volhardendheid, van alle betrokkenen. Het levert ook inspiratie, kansen, nieuwe of verdiepte relaties en ‘fun’. Het levert vooral democratie in de richting zoals het bedoeld is.

<<2>>Burgerparticipatie hoeft niet persé groot aangepakt te worden. De voorbeelden uit Aalsmeer en Amstelveen illustreren dat. Er zijn diverse middelen om een online burgerplatform (bv Citizenlab) of een participatieproces (bv OppApp²⁴) op te zetten, al naar gelang het doel is van burgerparticipatie. De keuze is onder meer afhankelijk van doel, doelgroep, vraagstuk (onderwerp, open/gesloten).

>>3>>Burgerparticipatie moet ingebed in de werkwijze van gemeenten om het grootst mogelijk democratisch effect te gaan bereiken. Dan treedt gewenning op in en buiten de gemeentelijke organisatie en kan er gebouwd worden aan gewenning en geloofwaardigheid van de burgerparticipatie. Dat stimuleert meedoen van inwoners: ‘mijn inbreng doet er toe’. Daarnaast kunnen er dan structurele

²² ‘Naar Buiten. Een spoorboekje burgerparticipatie voor raad en college’, blz 19; 2010; VNG;

https://vng.nl/files/vng/vng/Documenten/Extranet/Burgerzaken/bestanden_burgerparticipatie/Naar_buiten.pdf

²³ <https://www.trouw.nl/opinie/-loten-is-democratischer-dan-stemmen~ab2f91d8/>; 2016 10; Welgraven; Trouw

²⁴ “Natuurlijk beginnen we eerst met mensen te onboarden. De individuele ideeën verzamelen we op een gestructureerde en veilige manier. We creëren categorieën van alle individuele ideeën, en koppelen deze als groeps-ideeën terug. Zo krijg je als individu -die onderdeel is van de groep- inzicht in wat de ideeën vanuit de groep zijn. We vragen de individuele deelnemers weer mee te denken over de groeps-ideeën die zijn ingebracht. Deze cyclus herhalen we waardoor de LetsOpp methode als een ideeën-generator werkt en de groep zelf de beste oplossingen aandraagt”; <http://www.letsopp.com/nl/hoe-werkt-letsopp?hsCtaTracking=0948ee9d-fdae-4e05-8771-d9ddd57afe9e%7Cd425c54c-d858-4c2c-9591-1c05a679d853>

middelen gebruikt worden, bijvoorbeeld een online burgerplatform, waarmee diverse typen vraagstukken ondersteund kunnen worden. En, waar de burger alle informatie kan vinden over uitgevoerde, lopende en nog uit te voeren trajecten burgerparticipatie, klein en groot.

Ook dan is het echter noodzakelijk om elke vraag die daarmee wordt voorgelegd apart te promoten en te begeleiden op diverse media. En, om via dezelfde media per vraagstuk terug te geven wat het resultaat is en hoe dit het beleid en de besluitvorming heeft beïnvloed. Als dat structureel wordt gedaan, wordt het een gewoonte en een efficiënte activiteit met effectiviteit omdat men kan zien dat participatie loont. Burgers kunnen de informatie immers makkelijk toegankelijk vinden, evenals de resultaten en wat er mee is gedaan. Nu is burgerparticipatie nog te vaak teveel een projectje hier en een projectje daar, zonder dat er echt wordt gebouwd aan het ontwikkelen van kennis en ervaring in gemeenten of regionaal voor de gemeenten. Dat betekent dat hetzelfde wiel vaak opnieuw wordt uitgevonden en kansen gemist om inwoners actief te betrekken waar dat kan, ook met kleine kortdurende trajecten van burgerparticipatie.

>>4>>De centrale vraag is wat u, de politiek en de burger, er voor over heeft om een zo democratisch mogelijke omgeving in uw gemeente te (helpen) realiseren met een evenwichtige representatieve inbreng voor oordeelsvorming en besluitvorming bij lokale vraagstukken. Daar kan je natuurlijk ook een enquête over uitdoen en/of een open vraag over stellen aan burgers (bijvoorbeeld: wat heeft u nodig om actief mee te doen?)